

06.10.23

7-А-Б

Історія України

вч. Рзаєва Н.О.

Тема: Господарство, суспільний устрій та вірування слов'ян.

Мета уроку: ознайомити учнів з основними заняттями та способом життя східних слов'ян, проаналізувати особливості суспільного життя у VIII – IX ст. східних слов'ян; розвивати увагу, пам'ять, удосконалювати навички роботи з історичними картами, джерелами, підручником, виховувати повагу до наших предків.

Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Де розташовувалася прабатьківщина слов'ян?
- Назвіть союзи племен східних слов'ян предків українців.
- Що таке літопис?
- Назвіть сусідів східних слов'ян?

Мотивація навчальної діяльності

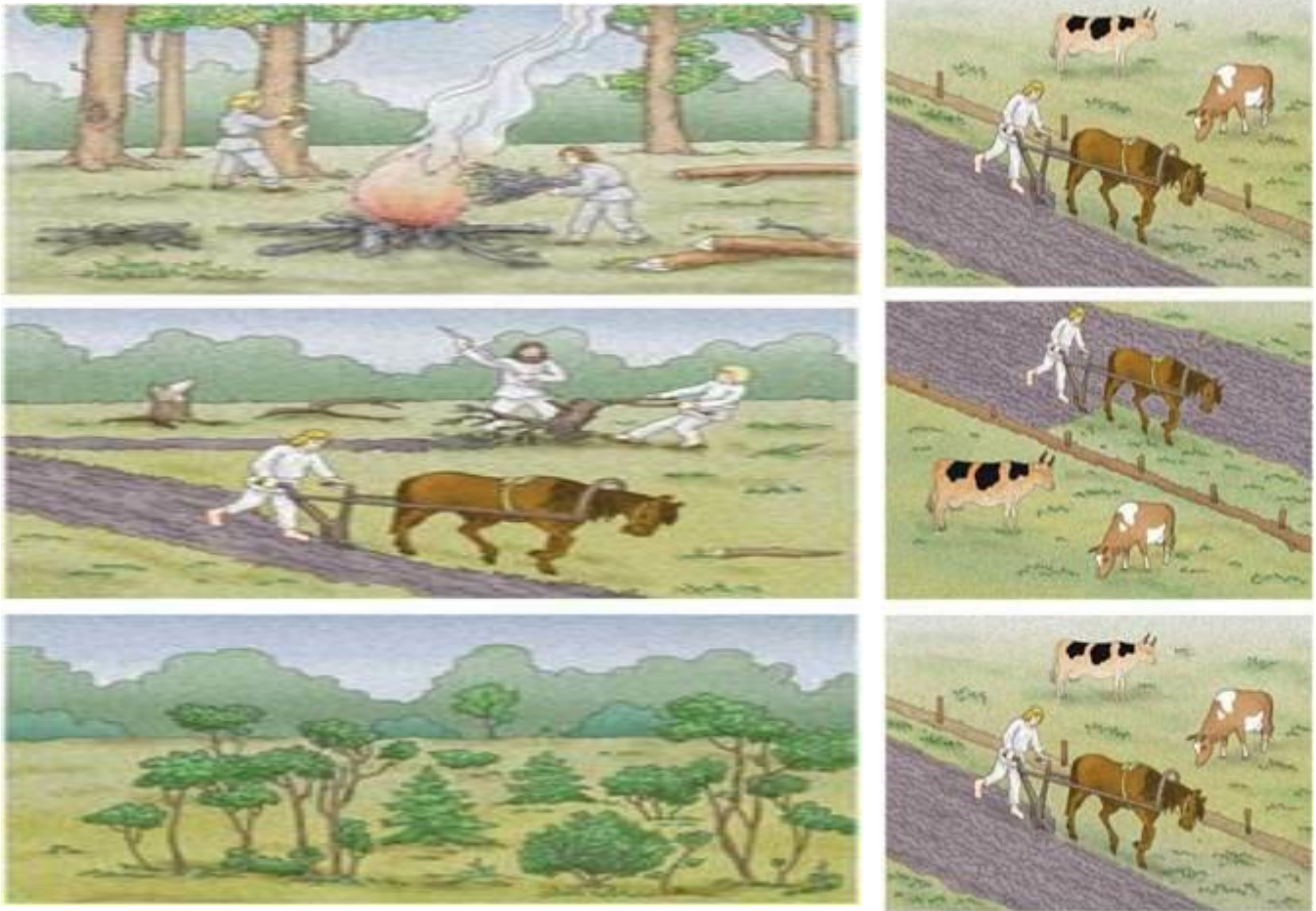
Перегляньте відео: <https://youtu.be/-JOxabFJTU4?si=tHYF24mIIAZggq9j>

Вивчення нового матеріалу

Господарство й ремесла

Східні слов'яни на теренах України населяли Лісостеп і Полісся, де здавна розвивалися землеробство й скотарство. Цим заняттям сприяли помірний клімат, родючі ґрунти, трав'янисті луки й велика кількість річок. У лісостеповій частині України розвивалося орне землеробство. На Поліссі для збільшення площі орних земель вирубували й випалювали ділянки лісу. Такий спосіб обробітку ґрунту називають підсікою (вогнево-підсічною системою землеробства). За давніших часів наші предки використовували орні ділянки землі доти, доки не вичерпувалася їхня родючість. У цьому суть перелогового землеробства. Згодом перейшли до двопілля, коли засівають одне поле, а інше лишають «відпочивати» - на пар.

Вогнево-підсічна система обробітку землі

Двопільна система обробітку землі

Вирощували просо, ячмінь, пшеницю, жито, овес, льон і коноплі. З городини - горох, ріпу, редьку, цибулю й часник. Розводили велику рогату худобу, овець, свиней. Помічниками в господарствах були воли й коні. Полювання й бджільництво давало змогу нашим предкам отримувати не лише додаткові харчі, а й хутро, мед і віск - товари, які продавали сусіднім народам.

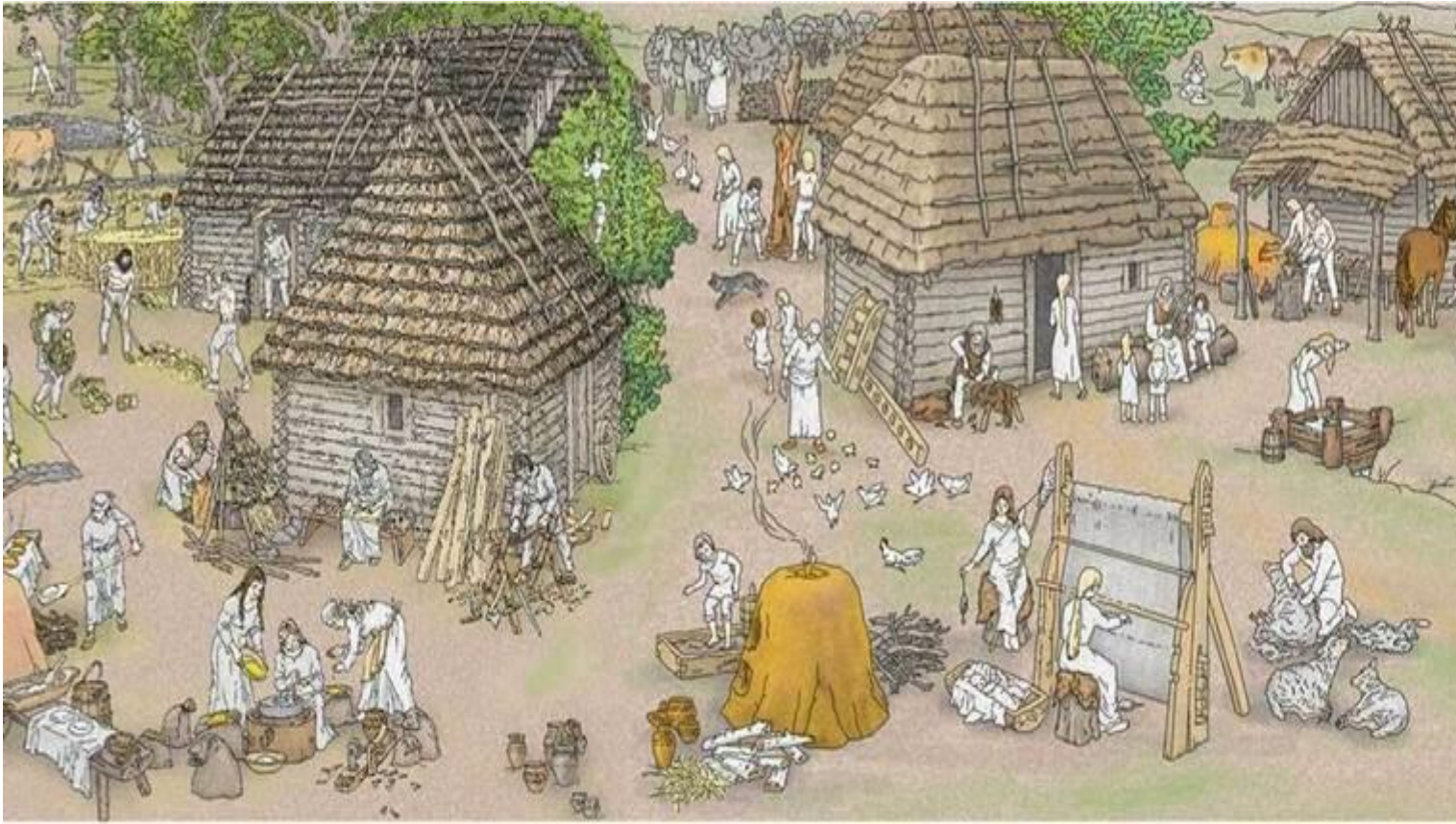
Серед ремесел найрозвиненішим було ковальство, насамперед - виготовлення залізних знарядь праці. Глиняний посуд слов'яни аж до X-XI ст. виготовляли без гончарного круга. Поширеними були ткацтво, прядіння, оброблення шкіри, каменю, дерева, кістки. Для господарських потреб майстрували сани, вози, човни тощо.

Житло

Робота з візуальними джерелами

Роздивіться реконструкцію. 1. Кого і що зображено? Якими ремеслами зайняті мешканці поселення? З якими винаходами людства вони знайомі? 2. Поміркуйте, з чим було пов'язане виникнення саме таких занять і ремесел у слов'ян. 3. Використовуючи зображення, складіть розповідь про побут і господарське життя мешканців слов'янського поселення.

Наші предки жили в неукріплених селищах, розташованих групами на відстані 0,5-3 км одне від одного. У такому селищі було здебільшого півтора-два десятки жител. Основним будівельним матеріалом слугувало дерево. Житла заглиблювали в землю на 30-80 см, іноді й більше, тому їх називають напівземлянками. Такі споруди взимку швидше нагрівалися й довше тримали тепло, а влітку - зберігали прохолоду.

Торгівля

Археологи знаходять чимало підтверджень розвитку торгівлі у слов'ян. Це й численні монети різних народів, і цілі ремісничі осередки, які спеціалізувалися на виготовленні певної продукції, - гончарного посуду, металевих виробів. Таке масове виробництво підтверджує: товари виготовляли на продаж. Слов'яни торгували з населенням Подунав'я, Центральної Європи й Балтії. У них та мешканців римських і візантійських провінцій купували посуд, вироби зі скла, бронзи, срібла й золота, вино, олію. Вивозили ж хутро, мед, віск, шкури, зерно.

Робота зі схемою

Слов'яни жили як окремі племена, що їх очолювали обрані громадою вожді. Вождів обирали з-поміж вихідців із найзаможніших сімей. Саме за вождями закріплювалася верховна влада. Вожді також розподіляли надлишок виробленої продукції, організовували оборону під час воєнних дій, споряджали військо. Згодом влада вождів стала спадковою.

Коли з'являлася потреба боронитися від сильного ворога, слов'янські племена об'єднувалися у великі військові союзи (союзи племен).

Розповідаючи про східних слов'ян, літописець не вживав терміни «племінні об'єднання» або «союзи племен», а послуговувався словом «княжіння», тобто володіння князя. «А по сих братах почав рід їхній держати княжіння в полян. А в деревлян було княжіння своє...», - читаємо на сторінках «Повісті минулих літ». Тож іще в переддержавні часи слов'янських правителів стали називати князями. За умов постійних нападів кочовиків вплив військових вождів-князів посилювався, натомість значення народних зборів (віча), що зазвичай вирішували найважливіші суспільно-політичні питання, поступово зменшувалося. Слов'янські князі мали віддане оточення - воїнів-дружинників. До дружин відбирали вихідців із шанованих, близьких до князя родин. Основним заняттям дружинників була служба в князівському війську, за що вони отримували щедрі винагороди. Тож, на відміну від давніших часів, коли воїнами за потреби ставали всі дорослі чоловіки племені - землероби й ремісники, - дружинники були професійними вояками.

У VIII-IX ст. поступово в окрему верству виділилася племінна верхівка - військова знать (князі, дружинники). Вона зосередила владу у племінному об'єднанні в своїх руках. Князі прагнули передавати владу нащадкам, створюючи місцеві династії.

Робота з термінами (занотуйте)

ОРГАНИ ВЛАДИ У СЛОВ'ЯН

Князь (вождь) - зосереджував у своїх руках верховну владу та командував військом.

Дружина - збройні загони, що становили постійне військо князя.

Віче - загальні збори громадян міст у слов'ян для розгляду громадських справ. У вічі зазвичай брав участь князь і боярська знать.

Знать оселялася у великих племінних центрах, городищах - укріплених поселеннях-фортецях, які з часом перетворювалися на міста. Найбільше відоме сьогодні городище - Зимнівське - було нещодавно знайдене археологами неподалік Володимира-Волинського (Волинська обл.). Городище, імовірно, було центром дулібського

племінного союзу. У VII ст. він об'єднав мешканців Дніпровського Правобережжя - полян, деревлян, хорватів, уличів, тиверців.

Робота з термінами (занотуйте)

***Язичництво** - релігійні вірування, що передбачали поклоніння силам природи, тваринам та рослинам, а також віру в існування людиноподібних істот: русалок, берегинь та ін.*

Східні слов'яни були язичниками. У слов'янському світогляді існувала трищаблева побудова світу богів (небесний, світ між небом і землею, підземний), де на кожному рівні розміщувалися боги, що конкурували між собою.

На чолі найвищого, небесного світу стояли боги Сварог і Стрибог. Похмурий Стрибог уособлював темні буремні сили, які могли обернутися як добром, так і злом для людей. Натомість Сварога пов'язували з ясним, спокійним, доброзичливим до людей небом. На середньому рівні богів, тобто між небом і землею, розташовувались сини цих богів - Дажбог, син Сварога, та Перун, бог громовиці, син Стрибога. Дажбог був богом сонячного світла, а також вважався покровителем хліборобства. Сивобородий переможець демонів Перун-громовик їздив небом на колісниці. Слідом його колеса на небі була блискавка, грім - звук його колісниці, а колесо - сонячний диск. Перун у праслов'ян був покровителем воїнів і з часом перетворився на улюбленого бога.

Дружиною Сварога, а також богинею родючості, рукоділля й мистецтва слов'яни вважали Мокош.

Однією з головних постатей нижнього світу був Велес - господар підземного царства. Велес вважався противником Перуна, провідником душ померлих до потойбіччя. Зі змінами у господарстві та суспільно-політичному житті слов'ян змінився і культ Велеса, його стали вважати богом скотарства, торгівлі й ремесел.

Робота з артефактами

Збруцький ідол.

Цю статую було знайдено в 1848 р. біля села Личківці (Тернопільська область) у річці Збруч. Стовп поділений на три горизонтальні яруси, які відображали уявлення слов'ян про будову Всесвіту. На нижньому ярусі - бог підземного світу, що тримає на руках землю, на середньому - земля з людьми, на верхньому, найширшому - небо, заселене богами. На передній грані стовпа зображена Велика Богиня з рогом тура у руці. Вона уособлювала родючість, тому її зображали з дитиною під серцем. Ліворуч від неї - бог воїнів з однолезним мечем - такі були поширені у Русі-Україні в X ст. - і конем біля ніг. Можливо, це Перун. Збруцький ідол - видатна пам'ятка давньослов'янської культури. З 1851 р. статуя зберігається в Краківському археологічному музеї (Польща).

Збруцький ідол. Сучасне фото

Узагальнення. Систематизація.

Продовжіть речення

Основним заняттям слов'ян було -

Підсічне –

Перелогова система –

Рослини-

Осіле скотарство-

Тварини-

Ремесла -

Торгівля -

Житла –

Релігія -

Основні боги –

Рефлексія.

Скориставшись уявним мікрофоном, доповніть твердження: Раніше я не знав / не знала, що...

Домашнє завдання:

- Опрацювати §2.
- Скласти розгорнутий план по матеріалу параграфа 2.

Завдання надсилайте на освітню платформу Human або на ел. адресу nataliarzaeva5@gmail.com

Бажаю успіхів у навчанні!

